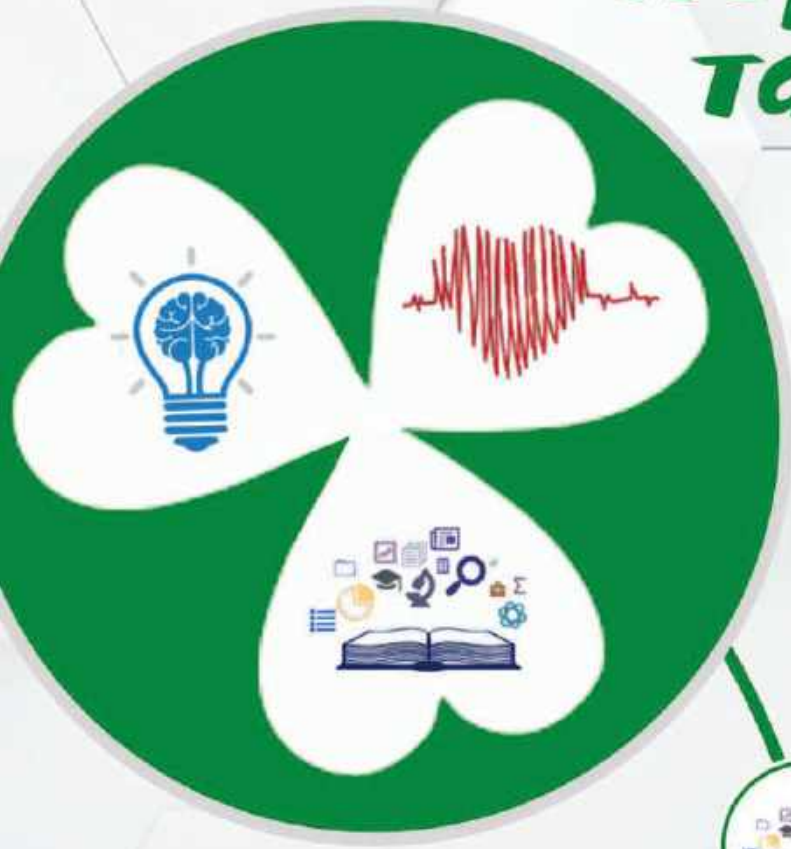
Наукові перспективи
Видавнича група

Перспективи та інновації науки

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

СЕРІЯ "МЕДИЦИНА"

№1 (59) 2026

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Видавнича група «Наукові перспективи»

Луганський державний медичний університет

Громадська наукова організація «Система здорового довголіття в мегаполісі»

Християнська академія педагогічних наук України

Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання

за сприяння КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва",
Центру дієтології Наталії Калиновської

«Перспективи та інновації науки»

№ 1(59) 2026

Київ – 2026

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Luhansk State Medical University

Public scientific organization "System of healthy longevity in the metropolis"

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

All-Ukrainian Association of Teachers and Psychologists of Spiritual and Moral Education

with the assistance of the KNP "Clinical Hospital No. 15 of the Podilsky District of Kyiv", Nutrition Center of Natalia Kalinovska

"Prospects and innovations of science"

№ 1(59) 2026

K**y**iv – 2026

Бикова О.І. 3090
КОЛЕКТИВНА ТРАВМА ЯК ОБ'ЄКТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО АНАЛІЗУ В СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНІЙ ОСВІТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Біжко Р.В., Брецко І.І. 3102
МОТИВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДІЮЧИХ І МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Блозва П.І. 3110
ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА» В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ: ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД

Боровик Л.В., Лазоренко О.В. 3123
ДІАГНОСТИКА ТА ВАЛІДИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ: МАТЕМАТИКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ПІДХІД

Вавринів О.С., Балебрух Ю.Б. 3136
КЕЙС-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МЕТОДІВ У ПСИХОЛОГІЇ

Василевський В.С. 3148
СЕМАНТИЧНИЙ ДИФЕРЕНЦІАЛ ДЛЯ ОЦІНКИ ЕСТЕТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ОБЛИЧЧЯ

Вашека Т.В., Дідух М.М. 3162
ЗВ'ЯЗОК ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ З ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИМИ ТА ОСОБИСТІСНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ ДІВЧАТ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Ганаба С.О., Бурбела С.В. 3173
ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПСИХОЛОГА ЯК ОСНОВА ДОВІРИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Герасімова Н.Є., Герасимова І.В. 3184
ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Гошовська Д.Т., Розмирська Ю.А. 3195
ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ ЗРІЛОГО ВІКУ З ДИТЯЧОЮ ТРАВМОЮ

УДК 159.947:316.4

https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3110-3122

Блозва Павло Ігорович кандидат психологічних наук, викладач кафедри психології розвитку та консультування, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, https://orcid.org/0000-0002-2494-9750

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА» В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ: ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД

Анотація. У статті здійснено літературний огляд історії становлення та еволюції поняття «політична культура» у сучасному науковому дискурсі, з особливим акцентом на його психологічну складову. Проаналізовано трансформацію уявлень про цей феномен: від класичної теорії «громадянської культури» Г. Алмонда та С. Верби, які розглядали психологічні налаштування громадян як фундамент демократичної стабільності, до новітніх інтерпретацій, що інтегрують досягнення когнітивної та глибинної психології.

Розкрито сутність політичної культури як динамічної системи, що поєднує індивідуальні психологічні орієнтації (когнітивні схеми, афективні прив'язаності, ціннісні судження) із колективними суспільними процесами. Детально висвітлено роль ключових психологічних теорій – соціальної ідентичності, політичної соціалізації, виправдання системи та об'єктних відносин – у розумінні механізмів формування політичної поведінки. Окрему увагу приділено специфіці політичної культури в посткомуністичних суспільствах, зокрема феномену «посткомуністичного синдрому» та трансформації цінностей в умовах зміни політичних режимів.

Значне місце в роботі відведено аналізу внеску зарубіжних та українських дослідників у розробку суміжних категорій, таких як масова геополітична свідомість та політичне мислення. Розглянуто їх як важливі інструменти для розуміння вітчизняних політичних реалій.

У статті окреслено методологічні та концептуальні виклики сучасних досліджень: проблему вимірювання несвідомих установок, питання крос-культурної валідності та співвідношення впливу культури і психіки. Зроблено висновок, що політична культура функціонує через складну мережу когнітивних, афективних та мотиваційних механізмів, виступаючи посередником між інституційною структурою держави та реальною поведінкою громадян.

Ключові слова: політична культура, політична психологія, громадянська культура, політична соціалізація, масова геополітична свідомість, соціальна ідентичність, психологічні орієнтації, посткомуністична трансформація, політичне мислення.

Blozva Pavlo Ihorovych Ph.D., lecturer on the Department of Developmental Psychology and Counseling, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, https://orcid.org/0000-0002-2494-9750

HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF "POLITICAL CULTURE" IN CONTEMPORARY PSYCHOLOGICAL SCIENCE: A LITERATURE REVIEW

Abstract. The article provides a literature review of the history of the formation and evolution of the concept of "political culture" in contemporary scientific discourse, with a particular emphasis on its psychological component. There was analyzed the transformation of ideas about this phenomenon: from the classical theory of "civic culture" by G. Almond and S. Verba, who considered the psychological attitudes of citizens as the foundation of democratic stability, to the latest interpretations that integrate the achievements of cognitive and depth psychology.

The essence of political culture as a dynamic system that combines individual psychological orientations (cognitive schemas, affective attachments, value judgments) with collective social processes is revealed. The role of key psychological theories – social identity, political socialization, system justification, and object relations – in understanding the mechanisms of political behavior formation is discussed in detail. Particular attention is paid to the specifics of political culture in post-communist societies, in particular the phenomenon of the "post-communist syndrome" and the transformation of values in the context of changing political regimes.

A significant part of the work is devoted to analyzing the contribution of foreign and Ukrainian researchers to the development of related categories, such as mass geopolitical consciousness and political thinking. They were considered to be important tools for understanding domestic political realities.

The article outlines the methodological and conceptual challenges of contemporary research: the problem of measuring unconscious attitudes, the issue of cross-cultural validity, and the relationship between the influence of culture and the psyche. It concludes that political culture functions through a complex network of cognitive, affective, and motivational mechanisms, acting as an intermediary between the institutional structure of the state and the actual behavior of citizens.

Keywords: political culture, political psychology, civic culture, political socialization, mass geopolitical consciousness, social identity, psychological orientations, post-communist transformation, political thinking.

Постановка проблеми. Політична культура є одним із найстійкіших, але й найбільш суперечливих понять у політології та політичній психології. У своїй основі політична культура стосується психологічних орієнтацій, установок, цінностей, переконань та емоційних прив'язаностей, які мають окремі особи та

групи до політичних об’єктів, процесів та інституцій [1]. Ця концепція з'явилася в середині 20 століття, коли вчені намагалися пояснити, чому демократичні інститути процвітали в одних суспільствах, а в інших зазнавали невдачі, незважаючи на подібні формальні структури. Визнання того, що політичні результати залежать не лише від інституційного дизайну, а й від психологічних настроїв громадян, стало вирішальним поворотом у розумінні політики через психологічну призму [2].

Для ґрунтовного аналізу психологічних аспектів політичної культури доцільно звернутися до ретроспективного огляду цього феномену. У сучасному науковому дискурсі відсутня єдина дефініція політичної культури, що зумовлено кількома факторами. По-перше, багатозначністю самого поняття «культура». По-друге, специфікою політології та політичної психології як відносно молодих дисциплін, що сформувалася у ХХ столітті та розширили межі тлумачення цього терміна. Крім того, дослідники досі не виробили універсального методологічного підходу до вивчення політичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічний вимір політичної культури стає все більш важливим для сучасних досліджень. Сучасні вчені розглядають політичну культуру не як статичний фон політичної поведінки, а як динамічну систему спільних значень, когнітивних схем та афективних орієнтацій, які є як психологічно інтерналізованими, так і соціально сконструйованими [3; 4]. Ця подвійна природа, одночасно індивідуальна і колективна, психологічна і культурна, робить політичну культуру унікально цінною основою для розуміння того, як політичні системи макрорівня пов'язані з психологічними процесами мікрорівня. Саме тому, ми поставили собі за мету провести літературний огляд [5] даного питання.

Мета статті – окреслити історичний розвиток поняття «політична культура» в сучасній психологічній науці.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай, вказують, що одне з перших трактувань поняття «політична культура» надав І. Г. Гердер, який так спробував описати рівень зрілості культури [6]. Водночас в українській політичній науці вперше використовувати даний термін розпочав В. К. Липинський, який на початку ХХ ст. описував ним певний рівень бажання та вміння верств населення використовувати в політичній активності знання про політику та попередній досвід громадської діяльності [7].

Систематичне вивчення політичної культури з'явилося наприкінці 1950-х і на початку 1960-х років під впливом політичних науковців, які прагнули пояснити відмінності в демократичній стабільності та політичному розвитку різних країн. Праця Габріеля Алмонда і Сідні Верби «Громадянська культура» (1963) заклала основи цієї концепції, стверджуючи, що для успішної демократії необхідні не тільки відповідні інститути, а й сприятлива політична культура, що характеризується певними моделями політичних поглядів і цінностей. У своєму порівняльному дослідженні п'яти країн вони ввели поняття громадянської

культури як змішаної політичної культури, що поєднує в пропорціях, сприятливих для демократичної стабільності, орієнтацію на участь, підпорядкування та обмеженість [8]. Це отримало подальший розвиток в інших [9] дослідженнях.

Теорія громадянської культури, започаткована Алмондом і Вербою, стверджує, що демократична стабільність вимагає певної конфігурації політичних поглядів, що характеризується помірним рівнем політичної активності, довірою до політичних інститутів та міжособистісною довірою [8]. Теорія виділяє три ідеально-типові політичні культури: провінційну (мінімальна політична свідомість), піддану (пасивна орієнтація на уряд) та учасницьку (активна участь у політиці). Громадянська культура представляє собою збалансоване поєднання орієнтації на участь з достатньою повагою до влади, щоб запобігти перевантаженню системи [9].

Ця концепція набувала все більшої популярності, коли вчені знаходили більше підтверджень, що формальні інституційні механізми не можуть повністю пояснити політичні результати. Роботи дослідників про політичну культуру в державах з комуністичною партією підкреслила, як психологічна орієнтація на владу, сформована історичним досвідом і процесами соціалізації, глибоко впливала на політичну поведінку навіть у системах з високим рівнем контролю. Визнання того, що культура діє як проміжна змінна між інститутами та поведінкою, й встановило політичну культуру як окрему сферу дослідження [10].

У 1970-х і 1980-х роках дослідження політичної культури розширилися і стали більш явно включати психологічні теорії. Психодинамічні підходи досліджували, як досвід раннього дитинства і несвідомі процеси формували політичні орієнтації. Перспективи об'єктних відносин досліджували, як внутрішні уявлення осіб про авторитетних фігур впливали на їхні відносини з політичними інститутами та лідерами. Ці розробки поглибили психологічні основи теорії політичної культури, виходячи за межі описових типологій і переходили до пояснювальних моделей, заснованих на психологічних механізмах [11].

Політична культура, в психологічному розумінні все більше почала позначати типовий розподіл психологічних орієнтацій населення щодо політичних об'єктів. Ці орієнтації охоплювали когнітивні елементи (переконання та знання про політичні системи), афективні елементи (почуття та емоційна прихильність до політичних утворень) та оціночні елементи (судження про політичну легітимність та ефективність). Психологічний характер політичної культури почав описуватися як інтерналізація в свідомості окремих осіб, одночасно існуючи як спільне, колективне явище, що виходить за межі індивідуальної психології [12].

Політична культура як психологічне поняття вирізняється низкою визначальних рис. По-перше, вона функціонує на багатьох рівнях аналізу: від індивідуальних когнітивних схем, які формують особисте сприйняття політичної реальності, до групових форм ідентичності та систем суспільних цінностей, котрі

впливають на колективну поведінку та загальні політичні орієнтації населення [13]. По-друге, політична культура поєднує в собі елементи стабільності та змін. Основні культурні орієнтації здатні зберігатися протягом поколінь завдяки процесам соціалізації, водночас політична культура еволюціонує під впливом історичних подій та інституційних трансформацій, реагуючи на зовнішні та внутрішні виклики суспільства [14]. По-третє, політична культура виконує роль посередника між структурними умовами та політичною поведінкою, забезпечуючи інтерпретаційні рамки, через які індивіди осмислюють політичну реальність, що дозволяє їм адаптуватися до змін у політичному середовищі, формувати політичні переконання та приймати відповідні рішення [15].

Сучасні визначення підкреслюють роль політичної культури у формуванні політичного сприйняття та дій. Дослідники концептуалізують політичну культуру як таку, що охоплює психологічні основи політичного життя, включаючи процеси ідентифікації, когнітивні рамки та мотиваційні системи, що стимулюють політичну активність [12]. Це психологічне підґрунтя відрізняє політичну культуру від суто соціологічних або антропологічних концепцій культури, зосереджуючи увагу на психічних процесах, через які набуваються, підтримуються та трансформуються культурні значення. Таким чином, ця концепція поєднує індивідуальну психологію та колективні політичні явища, пропонуючи основу для розуміння того, як спільні культурні моделі виникають з індивідуальних психологічних процесів та формують їх.

Відтак, дослідники від визначення поняття перейшли до опису прояву основних особливостей політичної культури суспільств у психологічному дискурсі.

Дослідження почали описувати механізми, за допомогою яких розвивається і зберігається політична культура. Теорія політичної соціалізації вивчає, як політичні цінності, погляди та моделі поведінки передаються від покоління до покоління через сім'ю, освіту, групи однолітків та засоби масової інформації [16]. Дослідження в посткомуністичному контексті показали, як авторитарна соціалізація створює стійкі психологічні орієнтації, включаючи навчену безпорадність та інституційну недовіру, що ускладнюють демократичну консолідацію. Поняття «посткомуністичний синдром» відображає цю модель ставлень та поведінки, що є результатом тривалого перебування під гнітом репресивного режиму [1].

Теорія соціальної ідентичності надає основу для розуміння психологічних засад політичної культури, досліджуючи, як членство в групах формує політичні орієнтації. Особи черпають частину свого самоуявлення з членства в соціальних категоріях, включаючи національні, етнічні, ідеологічні та політичні групи [17]. Ці соціальні ідентичності впливають на політичні погляди та поведінку, створюючи фаворитизм всередині групи, диференціацію поза групою та емоційну зацікавленість у політичних результатах, що мають значення для групи.

Когнітивні підходи до політичної культури досліджують ментальні структури, схеми, сценарії та евристичні методи, за допомогою яких індивіди обробляють політичну інформацію та формують політичні судження. Ці когнітивні рамки формуються під впливом культури і відображають спільні припущення та інтерпретаційні моделі в політичних спільнотах [12]. Дослідження аналітичного та цілісного стилів мислення показують, що політичні культури можуть характеризуватися відмінними когнітивними орієнтаціями, причому ліберали демонструють більш аналітичні (WEIRD Western, Educated, Industrialized, Rich, Democratic – західні, освічені, індустріалізовані, багаті, демократичні) моделі мислення, ніж консерватори [17].

Дослідження в посткомуністичних державах продемонстрували центральну роль процесів соціальної ідентифікації у трансформації політичної культури. Дослідження угорської національної ідентичності, показало, як процеси політичної соціалізації та виховання формують структури та зміст національної ідентичності, що, в свою чергу, впливає на політичні погляди та підтримку демократії. Трансформація колективної ідентичності після зміни режиму з соціалістичного на національний, з підданого на громадянина, є фундаментальним психологічним аспектом зміни політичної культури [18].

Психоаналітичні перспективи пропонують додаткові уявлення, досліджуючи несвідомі процеси та емоційну динаміку в політичній культурі. Теорія об'єктних відносин досліджує, як ранні досвід з авторитетними фігурами створюють внутрішні уявлення, які формують подальші відносини з політичними інститутами та лідерами. Ці несвідомі шаблони впливають на політичну довіру, орієнтацію на авторитет та реакції на політичний стрес. Робота Д. Томаса зі символізму та соціалізації демонструє, як перспективи об'єктних відносин висвітлюють емоційні основи політичної ідеології та сприйняття [11].

Теорія виправдання системи досліджує психологічні процеси, за допомогою яких особи раціоналізують і легітимізують існуючі соціальні та політичні устрої, навіть якщо ці устрої ставлять їх у невигідне становище. Ця теорія висвітлює важливий аспект політичної культури: психологічні механізми, що підтримують культурну стабільність, мотивуючи захист статусу-кво. Виправдання системи діє через когнітивні, емоційні та мотиваційні процеси, що зменшують невизначеність і загрозу, розглядаючи існуючі системи як справедливі, легітимні та бажані [18; 19].

Ідеологічна психологія більш широко досліджує, як політичні культури організовані навколо конкуруючих систем цінностей і світоглядів. Дослідження консервативних та ліберальних цінностей показують, що ці ідеологічні орієнтації відображають різні психологічні потреби, когнітивні стилі та моральні засади [17]. У посткомуністичному контексті взаємозв'язок між консервативними цінностями та політичною орієнтацією залежить від того, чи проживають люди в колишніх комуністичних країнах, чи в некомуністичних, що свідчить про те, що політична культура забезпечує інтерпретаційну основу, через яку цінності

перетворюються на політичні позиції [3]. Це дослідження підкреслює роль політичної культури у структуруванні психологічного значення політичних понять та категорій.

Культурна психологія підходить до політичної культури, досліджуючи, як культурні контексти формують психологічні процеси і як психологічні процеси створюють і підтримують культурні моделі. Ця перспектива відкидає припущення про універсальні психологічні механізми, натомість досліджуючи, як культура і психіка взаємно формують одна одну [13]. Застосовуючи цей підхід до політичної культури, досліджується, як політичні цінності, ставлення і поведінка вбудовані в ширші культурні системи значень, які різняться в різних суспільствах.

Теорія Р. Інгларта про матеріалістичні та постматеріалістичні цінності є впливовою культурно-психологічною основою для розуміння змін у політичній культурі [14]. Ця теорія стверджує, що зміна цінностей між поколіннями відображає зміну умов соціалізації: покоління, яке виросло в матеріальній безпеці, розвиває постматеріалістичні цінності, що наголошують на самовираженні та якості життя, тоді як покоління, яке зазнало дефіциту, надає пріоритет матеріальній безпеці [11]. Дослідження в посткомуністичних державах перевірили застосовність цієї теорії, виявивши як універсальні закономірності зміни цінностей, так і культурно-специфічні відмінності [14]. Таким чином, культурна психологія проливає світло на те, як політичні культури еволюціонують через взаємодію універсальних психологічних процесів з конкретними історичними та культурними контекстами .

Теоретична та концептуальна робота відіграє вирішальну роль у дослідженні політичної культури, розробляючи рамки, що систематизують емпіричні висновки та визначають напрямки майбутніх досліджень. Критика С. Велча щодо досліджень посткомуністичної політичної культури є прикладом такого внеску. Він стверджує, що в цій галузі перевага надається методам, а не теорії, і закликає до більш тісної міждисциплінарної взаємодії з соціальною психологією для зміцнення теоретичних основ [15]. Така теоретична робота виявляє прогалини, суперечності та можливості в існуючих дослідженнях, сприяючи більшій концептуальній ясності та пояснювальній силі цієї галузі.

Концептуальний аналіз досліджує значення та наслідки ключових концепцій у дослідженнях політичної культури. Робота С. А. Реншона про культурні основи політичної психології досліджує, як культура формує психологічні процеси та як психологічні процеси створюють і підтримують культурні моделі [12]. Ця концептуальна робота поєднує політичні науки та психологію, демонструючи, як знання з кожної дисципліни можуть збагатити іншу. Подібним чином, теоретичні роботи з громадянської культури, авторитаризму та політичної соціалізації вдосконалили психологічний зміст цих понять та визначили механізми, за допомогою яких вони функціонують.

Теоретичні внески часто виникають у результаті критичного аналізу існуючих концепцій. Дослідження, що перевіряють, чи теорії, розроблені в

західному контексті, застосовні до посткомуністичних суспільств, сприяють теоретичному розумінню шляхом визначення умов сфери застосування та культурних обставин [18; 19]. Наприклад, дослідження, що аналізує теорію виправдання системи в Угорщині, виявляє як універсальні психологічні процеси, так і культурно-специфічні закономірності, вдосконалюючи теорію шляхом конкретизації того, як культурні контексти пом'якшують психологічні механізми. Така теоретична робота є необхідною для розробки справді загальних теорій політичної культури, що враховують як універсальні психологічні процеси, так і культурні відмінності.

Сучасні дослідження показують, що політична культура функціонує за допомогою численних взаємопов'язаних психологічних механізмів. Когнітивні механізми включають схеми та евристики, які структурують політичне сприйняття та судження, сформовані культурним контекстом та досвідом соціалізації [12; 17]. Афективні механізми включають емоційну прихильність до політичних спільнот, лідерів та символів, а також реакції тривоги та загрози, які активують авторитарні орієнтації. Мотиваційні механізми охоплюють потреби в певності, приналежності та позитивній самооцінці, які стимулюють процеси виправдання системи та формування ідентичності [18; 19].

Ці механізми діють на різних рівнях психологічної організації. На індивідуальному рівні політична культура інтерналізується як особистісні установки, цінності та ідентичності через процеси соціалізації [16]. На міжособистісному рівні культура втілюється та зміцнюється через соціальні взаємодії, які винагороджують відповідність культурним нормам та карають відхилення від них [16]. На колективному рівні культура існує як спільні уявлення, наративи та символи, які виходять за межі індивідуальної психології, водночас формуючи її [12]. Розуміння політичної культури вимагає уваги до всіх цих рівнів та їх взаємодії.

Вагомий внесок у концептуалізацію феномена політичної культури роблять доробки сучасних українських дослідників, що фокусуються на аналізі суміжних категорій, зокрема масової геополітичної свідомості (О. Ю. Дроздов) [21; 22] та політичного мислення (Т. М. Траверсе) [23].

Так, О. Ю. Дроздов інтерпретує масову геополітичну свідомість (ГПС) як форму репрезентації «політичного світу» крізь призму географічних уявлень, де певний простір ототожнюється з соціально-політичними процесами, що в ньому відбуваються [21]. Дослідник характеризує ГПС як інтегральний феномен світосприйняття, який, однак, не є об’єктивним віддзеркаленням дійсності, оскільки детермінується стереотипами та суб’єктивно-особистісними чинниками. Зазначається, що зміст ГПС має синкретичний характер і не продукує безпосередніх поведінкових наслідків, проявляючись у патернах поведінки особистості лише опосередковано. Генезис масової ГПС вчений пов’язує з прагненням індивіда або групи структурувати складну соціально-політичну реальність, що обумовлено базовою потребою у безпеці. Відтак, ключовою

функцією ГПС визначається спрощення (редукція) складності політичної дійсності [22].

У свою чергу, Т. М. Траверсе визначає політичне мислення як різновид предметного мислення, спрямованого на вирішення проблем конкуренції за суспільні статуси та ресурси. Авторка акцентує увагу на контекстуальній природі цього феномена: будь-яке предметне мислення набуває політичних ознак (політизується) виключно при зануренні у політико-владний контекст, втрачаючи відповідне смислове навантаження поза його межами [23].

Також, в дослідженні [24], автор трактує політичну культуру як певну сукупність психологічних конструктів, які формують життєтворення молодих осіб у політичному середовищі та поширюються в межах спільноти через суспільний контакт і визначає такі її складові, як уявлення про політику, політичні цінності, мотиви участі в політичній взаємодії, політичні символи, політична поведінка.

Дослідження політичної культури стикаються з низкою постійних викликів. З концептуальної точки зору, взаємозв'язок між культурою та психологією залишається спірним: чи культура формує психологію, чи психологія створює культуру, чи вони взаємно визначають одна одну? Різні теоретичні моделі пропонують різні відповіді, а емпіричні дослідження часто не можуть остаточно вирішити це питання [15]. Сама концепція політичної культури залишається дещо неоднозначною, охоплюючи різноманітні явища від індивідуальних поглядів до колективних символів, що ускладнює її точне визначення та вимірювання.

З методологічної точки зору, дослідження політичної культури стикаються з проблемою вимірювання суб'єктивних, часто несвідомих психологічних орієнтацій за допомогою інструментів самооцінки. Відповіді в опитуваннях можуть відображати соціальну бажаність, ефект формулювання питань або миттєві стани, а не стабільні культурні орієнтації [12]. Міжкультурне порівняння стикається з проблемою еквівалентності: чи вимірюють перекладені пункти опитування однакові конструкти в різних культурах, чи культурні відмінності в значенні роблять порівняння недійсними? Якісні методи дозволяють уникнути деяких з цих проблем, але створюють інші, включаючи потенційну упередженість дослідника та обмежену можливість узагальнення.

Теоретично, дослідження політичної культури іноді віддають перевагу опису над поясненням, документуючи культурні закономірності без повного визначення психологічних механізмів, що їх породжують [15]. Ця галузь отримала б користь від більшої інтеграції з психологічною теорією та більш ретельного тестування причинно-наслідкових механізмів. Крім того, більшість досліджень зосереджується на стабільних демократіях або перехідних суспільствах, приділяючи менше уваги авторитарним режимам, де дослідження політичної культури є методологічно складним, але теоретично важливим. Усунення цих обмежень вимагає методологічних інновацій, теоретичного розвитку та розширення емпіричного діапазону.

Відтак, можна констатувати, що розвиток поняття «політична культура» пройшов шлях від спроб пояснити успіх чи невдачу демократичних інститутів до глибокого аналізу психологічних механізмів, що керують політичною поведінкою. Сучасна наука розглядає цей феномен як динамічну систему, що поєднує індивідуальні психологічні орієнтації з колективними процесами.

Розвиток поняття на Заході можна умовно поділити на кілька ключових етапів: від класичних політологічних теорій до інтеграції з глибинною та когнітивною психологією. Становлення політичної культури можна умовно поділити на кілька ключових етапів: від класичних політологічних теорій до інтеграції з глибинною та когнітивною психологією: зародження та класичний етап (середина XX ст.); психологічне поглиблення (1970–1980-ті рр.); сучасні інтерпретації (кінець XX – XXI ст.).

Розвиток поняття в Україні має свою специфіку, що поєднує історичну спадщину початку XX століття з новітніми розробками, актуальними для перехідного суспільства. Сучасні українські науковці зробили значний внесок у розробку суміжних категорій, що допомагають зрозуміти вітчизняні реалії, зосередившись на дослідженні: масової геополітичної свідомості; політичного мислення; психологічних конструктів молоді.

Таким чином, якщо західна традиція еволюціонувала від інституційного аналізу до когнітивної психології та теорії цінностей, то українська наука фокусується на осмисленні політичної свідомості та мислення в умовах суспільних трансформацій.

Висновки. Незважаючи на різноманітні теоретичні рамки, дослідження політичної культури демонструють ознаки збігу в декількох основних висновках. По-перше, існує широка згода щодо того, що політична культура функціонує через психологічні механізми, які пов'язують індивідуальне пізнання, емоції та мотивацію з колективними політичними моделями. По-друге, дослідники все частіше визнають, що політична культура демонструє як стабільність (через соціалізацію та інституційне зміцнення), так і зміни (через зміну поколінь та реакції на історичні події). По-третє, у цій галузі визнається, що політична культура є багатовимірною і охоплює когнітивні, афективні та оціночні орієнтації, які не завжди можуть збігатися.

Однак значні теоретичні розбіжності залишаються. Тривають дебати про те, чи політична культура є переважно когнітивною (схеми та переконання), афективною (емоційні прив'язаності) чи мотиваційною (потреби та цілі) за своєю природою. Різні концептуальні моделі акцентують увагу на різних психологічних механізмах: теорія соціальної ідентичності висвітлює групові процеси, теорія виправдання системи наголошує на мотивованому пізнанні, психоаналітичні підходи зосереджуються на несвідомій динаміці, а культурна психологія досліджує процеси створення сенсу. Ці концептуальні моделі не обов'язково суперечать одна одній, але акцентують увагу на різних аспектах психологічних основ політичної культури.

Література:

1. Klicperová M., Feierabend I. K., Hofstetter C. R. In the Search for a Post-Communist Syndrome: A Theoretical Framework and Empirical Assessment. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. 1997. Т. 7, № 1. С. 39–52. URL: https://doi.org/10.1002/(sici)1099-1298(199702)7:1%3C39::aid-casp398%3E3.0.co;2-1 (дата звернення: 01.01.2026).

2. Blondel J. Vanhanen's 'Democratization'. *European Political Science*. 2005. Т. 4, № 4. С. 436–439. URL: https://doi.org/10.1057/palgrave.eps.2210046 (дата звернення: 05.01.2026).

3. Barni D., Vieno A., Roccato M. Living in A Non–Communist versus in A Post–Communist European Country Moderates the Relation between Conservative Values and Political Orientation: A Multilevel Study. *European Journal of Personality*. 2016. Т. 30, № 1. С. 92–104. URL: https://doi.org/10.1002/per.2043 (дата звернення: 01.01.2026).

4. Pavlović, Z. Intrinsic or instrumental support for democracy in a post-Communist society: The case of Serbia. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*. 2014, Т3, №1, С. 31-42. URL: https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-371236 (дата звернення: 01.01.2026)

5. Snyder H. Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. Journal of Business Research. 2019. Т. 104. С. 333–339. URL: https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039 (дата звернення: 01.01.2026).

6. Barnard F. M. National Culture and Political Legitimacy: Herder and Rousseau. *Journal of the History of Ideas*. 1983. Т. 44, № 2. С. 231. URL: https://doi.org/10.2307/2709138 (дата звернення: 01.01.2026)

7. Липинський В. К. Листи до братів-хліборобів : про ідею і організацію українського монархізму : писані 1919-1926 р. Wien : Buchdruckerei Carl Herrmann, 1926. 580 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000936 (дата звернення: 01.01.2026).

8. Almond G. A., Verba S. Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton University Press, 2016. 576 с.

9. Verba S. Voice and equality: Civic voluntarism in American politics. Cambridge, Mass : Harvard University Press, 1995. 640 с. URL: https://doi.org/10.2307/j.ctv1pnc1k7 (дата звернення: 01.01.2026)

10. Maldini P. Nationalism in Croatian Transition to Democracy: Between Structural Conditionality and the Impact of Legacy of History and Political Culture. Suvremene teme: međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti. Т. 5, № 1. С. 6–20. URL: https://hrcak.srce.hr/file/142808 (дата звернення: 01.01.2026).

11. Thomas D. B. Psychodynamics, symbolism, and socialization: "object relations" perspectives on personality, ideology, and political perception. *Political Behavior*. 1979. Т. 1, № 3. С. 243–268. URL: https://doi.org/10.1007/bf00990590 (дата звернення: 01.01.2026).

12. Renshon S. A. Lost in plain sight: The cultural foundations of political psychology. *Political psychology*. Mahwah, NJ, USA, 2002. С. 121–139.

13. Russo F., Mannarini T., Salvatore S. From the manifestations of culture to the underlying sensemaking process. The contribution of semiotic cultural psychology theory to the interpretation of socio-political scenario. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. 2020. Т. 50, № 3. С. 301–320. URL: https://doi.org/10.1111/jtsb.12235 (дата звернення: 01.01.2026).

14. Inglehart R., Siemienska R. Changing Values and Political Dissatisfaction in Poland and the West: A Comparative Analysis. *Government and Opposition*. 1988. Т. 23, № 4. С. 440–457. URL: https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.1988.tb00097.x (дата звернення: 01.01.2026).

15. Welch S. Political Culture, Post-Communism and Disciplinary Normalisation: Towards Theoretical Reconstruction. *Political Culture and Post-Communism*. London, 2005. С. 105–124. URL: https://doi.org/10.1057/9780230524620_6 (дата звернення: 01.01.2026)

16. Sullivan J. L., Transue J. E. THE PSYCHOLOGICAL UNDERPINNINGS OF DEMOCRACY: A Selective Review of Research on Political Tolerance, Interpersonal Trust, and Social Capital. *Annual Review of Psychology*. 1999. Т. 50, № 1. С. 625–650. URL: https://doi.org/10.1146/annurev.psych.50.1.625 (дата звернення: 01.01.2026).

17. Liberals Think More Analytically (More “WEIRD”) Than Conservatives / T. Talhelm та ін. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2014. Т. 41, № 2. С. 250–267. URL: https://doi.org/10.1177/0146167214563672 (дата звернення: 01.01.2026)

18. Jost J. T., Kende A. Setting the record straight: System justification and rigidity-of-the-right in contemporary Hungarian politics. *International Journal of Psychology*. 2019. Т. 55, S1. С. 96–115. URL: https://doi.org/10.1002/ijop.12631 (дата звернення: 01.01.2026).

19. A Comparison of Social Dominance Theory and System Justification: The Role of Social Status in 19 Nations / S. Vargas-Salfate та ін. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2018. Т. 44, № 7. С. 1060–1076. URL: https://doi.org/10.1177/0146167218757455 (дата звернення: 01.01.2026).

20. Perrin A. J. National Threat and Political Culture: Authoritarianism, Antiauthoritarianism, and the September 11 Attacks. *Political Psychology*. 2005. Т. 26, № 2. С. 167–194. URL: https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2005.00414.x (дата звернення: 01.01.2026).

21. Дроздов О. Ю. Геополітична свідомість як психологічний феномен. *Соціальна психологія*, 2010. Т. 5. С. 26-37.

22. Дроздов О. Ю. Психологічна модель масової геополітичної свідомості. *Теорія і практика сучасної психології*, 2016. Т. 1. С. 85-90

23. Траверсе Т. М. Психологія політичного мислення: монографія. К.: Парлам. вид-во, 2015. С. 416 с

24. Блозва, П. І. Соціальний капітал як психологічний ресурс становлення політичної культури: модель емпіричного дослідження. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 2016. Т. 37, С. 114-124.

References:

1. Klicperová, M., Feierabend, I. K., & Hofstetter, C. R. (1997). In the Search for a Post-Communist Syndrome: A Theoretical Framework and Empirical Assessment. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *7*(1), 39–52. https://doi.org/10.1002/(sici)1099-1298(199702)7:1%3C39::aid-casp398%3E3.0.co;2-1

2. Blondel, J. (2005). Vanhanen's ‘Democratization’. *European Political Science*, *4*(4), 436–439. https://doi.org/10.1057/palgrave.eps.2210046

3. Barni, D., Vieno, A., & Roccato, M. (2016). Living in A Non–Communist versus in A Post–Communist European Country Moderates the Relation between Conservative Values and Political Orientation: A Multilevel Study. *European Journal of Personality*, *30*(1), 92–104. https://doi.org/10.1002/per.2043

4. Pavlović, Z. (2014). Intrinsic or instrumental support for democracy in a post-Communist society: The case of Serbia. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, *3*(1), 31-42. URL: https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-371236

5. Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, *104*, 333–339. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039

6. Barnard, F. M. (1983). National Culture and Political Legitimacy: Herder and Rousseau. *Journal of the History of Ideas*, *44*(2), 231. https://doi.org/10.2307/2709138

7. Lypynskyi, V. (1995). *Lysty do brativ-khliborobiv : pro ideiu i orhanizatsiiu ukrainskoho monarkhizmu : pysani 1919-1926 [Letters to the farmer brothers: on the idea and organization of Ukrainian monarchism: written 1919-1926]*. Buchdruckerei Carl Herrmann. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000936 [in Ukrainian]

8. Almond, G. A., & Verba, S. (2016). *Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press.

9. Verba, S. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press.

10. Maldini, P. (2012). Nationalism in Croatian transition to democracy: Between structural conditionality and the impact of legacy of history and political culture. *Suvremene teme: međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti*, *5*(1), 6-20.

11. Thomas, D. B. (1979). Psychodynamics, symbolism, and socialization: "object relations" perspectives on personality, ideology, and political perception. *Political Behavior*, *1*(3), 243–268. https://doi.org/10.1007/bf00990590

12. Renshon, S. A. (2002). Lost in plain sight: The cultural foundations of political psychology. У *Political psychology* (с. 121–139). Lawrence Erlbaum Associates.

13. Russo, F., Mannarini, T., & Salvatore, S. (2020). From the manifestations of culture to the underlying sensemaking process. The contribution of semiotic cultural psychology theory to the interpretation of socio-political scenario. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, *50*(3), 301–320. https://doi.org/10.1111/jtsb.12235

14. Inglehart, R., & Siemienska, R. (1988). Changing Values and Political Dissatisfaction in Poland and the West: A Comparative Analysis. *Government and Opposition*, *23*(4), 440–457. https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.1988.tb00097.x

15. Welch, S. (2005). Political Culture, Post-Communism and Disciplinary Normalisation: Towards Theoretical Reconstruction. У *Political Culture and Post-Communism* (с. 105–124). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230524620_6

16. Sullivan, J. L., & Transue, J. E. (1999). THE PSYCHOLOGICAL UNDERPINNINGS OF DEMOCRACY: A Selective Review of Research on Political Tolerance, Interpersonal Trust, and Social Capital. *Annual Review of Psychology*, *50*(1), 625–650. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.50.1.625

17. Talhelm, T., Haidt, J., Oishi, S., Zhang, X., Miao, F. F., & Chen, S. (2014). Liberals Think More Analytically (More "WEIRD") Than Conservatives. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *41*(2), 250–267. https://doi.org/10.1177/0146167214563672

18. Jost, J. T., & Kende, A. (2019). Setting the record straight: System justification and rigidity-of-the-right in contemporary Hungarian politics. *International Journal of Psychology*, *55*(S1), 96–115. https://doi.org/10.1002/ijop.12631

19. Vargas-Salfate, S., Paez, D., Liu, J. H., Pratto, F., & Gil de Zúñiga, H. (2018). A Comparison of Social Dominance Theory and System Justification: The Role of Social Status in 19 Nations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *44*(7), 1060–1076. https://doi.org/10.1177/0146167218757455

20. Perrin, A. J. (2005). National Threat and Political Culture: Authoritarianism, Antiauthoritarianism, and the September 11 Attacks. *Political Psychology*, *26*(2), 167–194. https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2005.00414.x

21. Drozdov O. Yu. (2010) Heopolitychna svidomist yak psykholohichnyi fenomen [Geopolitical consciousness as a psychological phenomenon]. *Sotsialna psykholohiia – Social Psychology*. 5. 26-37 [in Ukrainian].

22. Drozdov, O. Yu. (2016). Psykholohichna model masovoi heopolitychnoi svidomosti [Psychological model of mass geopolitical consciousness]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and practice of modern psychology*, (1), 85-90. [in Ukrainian]

23. Traverse, T. M. (2015). *Psykholohiia politychnoho myslennia: monohrafiia [Psychology of Political Thinking: Monograph]*. K.: Parlam. vyd-vo, 416 c

24. Blozva, P. I. (2016). Sotsialnyi kapital yak psykholohichnyi resurs stanovlennia politychnoi kultury: model empirychnoho doslidzhennia [Social capital as a psychological resource for the formation of political culture: a model of empirical research]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii – Scientific studies on social and political psychology*, (37), 114-124.

Журнал

«Перспективи та інновації науки»

(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)

№ 1(59) 2026

Формат 60х90/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2.

Видавець:
Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»
Свідоцтво серія *ДК №4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.*